

Toiseuttava verkkokeskustelu ja verkossa ryhmäytymisen kaksi puolta

Ingressi: Sosiaalisen median vuorovaikutustilanteet ovat keino määritellä meitä itseämme, mutta myös väylä toiseuden ja erilaisuuden määrittelylle. Käsittelen väitöstutkimuksessani, miten verkon keskustelukulttuureissa esiintyvää vastakkainasettelua, vihapuhetta ja ihmisryhmien eriarvoistavaa kohtelua voidaan tarkastella toiseuden käsitteen avulla.

Verkon keskustelukulttuurit niin sosiaalisessa mediassa kuin myös vanhan liiton keskustelupalstoilla rakentuvat aina enemmän tai vähemmän erilaisista ryhmistä ja erilaisten identiteettien ympärille. Sosiaalisessa mediassa kuten Facebookissa nämä identiteetit tulevat usein näkyviin käyttäjäprofiilien tai esimerkiksi kaverien kanssa jaettujen henkilökohtaisten sisältöjen kautta. Isoissa ja kasvottomammissa keskustelukulttuureissa kuten anonyymillä Vauva-foorumilla tai Suomi24:ssä käyttäjät eivät välttämättä pysty ilmaisemaan itseään ja identiteettejään vastaavanlaisten käyttäjäprofiilien kautta. Tällöin itsensä ilmaisu pohjautuu lähes yksinomaan keskustelujen kommentointiin.

Kommentoimalla erilaisia keskusteluja tuodaan esiin omia mielipiteitä sekä kuuluvuutta erilaisiin ryhmiin ja identiteetteihin. Kommentointi on kuitenkin myös keino kuvailla niitä ryhmiä ja identiteettejä, joihin ei koe kuuluvansa. Ryhmäytyminen ja yhteisöllisyys ovat siis ilmiönä kuin kaksipuolinen kolikko. Yhdellä puolella on vahvistuva yhteisöllisyyden tunne samankaltaisten ihmisten kanssa ja toisella puolella taas on ulkopuoliseksi jääminen tai kokemus siitä. Juuri tästä kaksisuuntaisesta prosessista ja sen kautta syntyvästä ulkopuolisuudesta olen kiinnostunut väitöstutkimuksessani. Lisäksi minua kiinnostaa, millaisiksi nämä ryhmät muodostuvat erilaisissa keskustelukulttuureissa. Keitä ovat “me” suomenkielisellä kuvafoorumi Ylilaudalla tai keitä ovat “he” transihmisille suunnatulla keskustelualueella Suomi24-foorumilla? Ilmiö on erityisen ajankohtainen, sillä arvomme ja mielipiteemme hakevat yhä kasvavassa määrin muotoaan juuri erilaisissa verkon vuorovaikutustilanteissa. Siksi myös eri ihmisryhmien välillä näkyvät vastakkainasettelut tuntuvat korostuvan juuri nyt.

Kahtiajakoa oman ja erilaisen välillä

Toiseuden käsitteellä viitataan “itsen” ja “toisten” väliseen kahtiajakoon, jossa toinen hahmotetaan usein huonommaksi tai alempiarvoiseksi erilaisten ennakkoluulojen ja stereotyyppien kautta. Esimerkiksi vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen erityisesti turvapaikanhakijoita on määritelty toiseksi suhteessa suomalaiseen kansallisidentiteettiin. Sen sijaan, että turvapaikanhakijat hahmotettaisiin neutraalisti “vain” ulkopuolisina ja toisina, liitetään ihmisryhmään varsinkin verkon keskustelukulttuureissa usein runsaasti erilaisia negatiivisesti leimaavia piirteitä. Toiseuden tuottaminen eli toiseuttaminen nähdäänkin monasti eri tavoin etuoikeutetussa asemassa olevien toiminnaksi, sillä yhteiskunnassa ja myös verkkokeskusteluissa eri ihmisryhmillä on eri tavalla valtaa määritellä myös muita.

Valitsin toiseuden käsitteen väitöstutkimukseeni verkkovihan sekä verkkokeskustelukulttuurien tutkimisen työvälineiksi, sillä esimerkiksi jo varsin arkipäiväistynyt vihapuheen käsite on vain yksi vastakkainasettelua tuottavan verkkovuorovaikutuksen muoto. Erilaisuutta käytetään usein eri ihmisryhmien arvottamisen perusteena, mutta tämän dynamiikan tuotoksena syntyvät verkkokeskustelut eivät kuitenkaan läheskään aina täytä vihapuheen määritelmää. Erilaista vastakkainasettelua rakentavat kommentit voivat perustua hyvinkin arkipäiväistyneisiin stereotyyppioihin, jotka eivät välttämättä pintapuolisesti tarkasteltuna vaikuta vihamielisiltä. Hienovaraisuuteen verhotut toiseutta tuottavat kommentit voivat kuitenkin olla salakavaluudessaan hyvinkin vahingollisia, sillä maltilliset ja ainakin näennäisesti perustellut argumentit mielletään usein vihamielisiä ulostuloja uskottavammiksi.

Vastaliikettä, voimaantumista ja vertaistukea

Toiseutta tuottavat verkkokommentit eivät ole läheskään aina esimerkkejä verkkoväkivallasta tai marginalisoituihin vähemmistöihin kohdistuvasta vihapuheesta. Nimettömien verkkokeskustelujen turvin erilaiseksi ja ei-toivotuksi uskalletaan kuvailla myös niitä, jotka muuten nauttivat yhteiskunnassamme normatiivisesta asemasta. Tällöin toiseuttaminen voidaan nähdä jopa vastaliikkeenä, jonka avulla muun muassa monet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ryhmäytyvät verkossa ja hakevat voimaantumisen kokemuksia esimerkiksi kuvaamalla heteroenemmistöä toisena ja ulkopuolisena. Ulkopuolelle jättäminen, vieraaksi kokeminen ja toiseksi määrittely on yhteisöllisyyden rakentumisen vastavoima, joka koskee kaikenlaisia ihmisryhmiä. Sosiaalista mediaa ja verkkokeskustelukulttuureja tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että erilaisiin ihmisryhmiin kohdistuva toiseuttaminen toteuttaa samankaltaisia voimasuhteita kuin sosiaalisen median ulkopuolellakin: Yhteiskunnassa

etuoikeutetusta asemasta nauttivat saavat usein myös enemmistön äänen verkon keskusteluympäristöissä.

Toiseuden tuottaminen ja kuvailu voi usein kohdistua verkkokeskusteluissa myös kommentin kirjoittajaan itseensä. Tällöin hän voi kuvailla omia kokemuksiaan ulkopuolisuudesta tai esimerkiksi elämästään vähemmistön edustajana. Toiseuden tuottaminen onkin tällöin vertaistuen hakemista muilta samassa asemassa olevilta ja ryhmäytymistä rakennetaan ulkopuolisuuden kokemisen kautta. Erilainen toiseuden tuottaminen verkon keskustelukulttuureissa ei siis ole pelkästään etuoikeutetussa asemassa olevien syrjivää puhetta muista, vaan se on monille myös keino tuoda esiin omaa heikompaa asemaansa.

Ei tekosyitä

Toiseuden käsitteen mukaantuominen verkkovuorovaikutuksen tarkasteluun auttaa hahmottamaan polarisoivan kommentoinnin motiiveja ja toisaalta myös sen erilaisia osapuolia sekä niihin liittyviä voimasuhteita. On ilmiselvää, että tarve ryhmäytyä sekä sitä kautta myös taipumus jättää ulkopuolelle eivät ole kaikenkattava selitys kaikelle verkossa esiintyvälle häirinnälle tai vihapuheelle. Toiseuttavan verkkokeskustelun käsitteen tavoitteena on kuitenkin osoittaa, että tarve ryhmäytyä ja sulkea ulkopuolelle elää mukana lähes kaikissa verkon vuorovaikutustilanteissa. Toiseutta tuottavan verkkokeskustelun yleisyys sekä myös eräänlainen väistämättömyys eivät kuitenkaan tee sen vahingollisimmista ilmenemismuodoista kuten vihapuheesta ja verkkoväkivallasta hyväksyttäviä. Verkkokeskustelijoiden tarve määrittää itseään ja toisia antaa toiseutta tuottavalle verkkovuorovaikutukselle yhdenlaisen selityksen, mutta ei aina oikeutusta.

Erilaiset verkkokeskustelut ja sosiaalinen media ovat meille arvokas väline verkostoitumiseen, mielipiteiden ilmaisemiseen sekä vertaistuen saamiseen. Verkossa sanotulla on myös painoarvoa, sillä monet sosiaalisessa mediassa syntyneet poliittiset liikkeet ja kohut ovat levinneet myös sosiaalisen median ulkopuolelle. Siksi onkin tärkeää tarkastella kriittisesti, miten erilaisista identiteeteistä verkossa puhutaan ja miten se erilaisiin verkon keskustelukulttuureihin vaikuttaa.

*Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen tutkinto-ohjelma
Turun yliopisto*